

**ДА ИМАШ КЪСМЕТ Е ДОБРЕ,
ДА ИМАШ УМ
ОЩЕ ПО-ДОБРЕ
БЪЛГАРСКА НАРОДНА
ПРИКАЗКА**

chitanka.info

Срещнали се на път-кръстопът умът и късметът:

— Добра среща, побратиме!

— От добро да не харосаш, побратиме!

— Ела да починем на сянка, да се поразговорим, че от сума време не сме се виждали.

— Бива!

Седнали умът и късметът на приказка и разговорка. Разправили си един на друг какво вършат по света. От дума на дума — препирали се кой от двамата е сторил по-голямо добро на човека.

— Без мене човекът е за никъде! — викне единият.

Другият:

— Не, аз съм по-нужен и полезен!

Препирали се така доста време — никой не отстъпва.

— Хайде да идем да питаме хората. Те да ни кажат кого повече тачат.

Тръгнали по пътя. Срещнали един поп.

— Отче попе, кажи кой е по-добър приятел на човека — умът или късметът?

— Разбира се, че късметът — отвърнал попът. — Да не би дядо владика да е по-умен от мен? Ама е имал късмет, та е станал владика, и си живее волно-охолно, както дядо Адам в райската градина.

— Не! — опънал се умът. — Не съм съгласен. Да попитаме друг!

Повървели още малко. Срещнали един тежък търговец, който се връщал от панаир. Карал си той колата, натоварена с всякакви стоки, и си броял печалбата от търговията.

— Я кажи бе, чорбаджи, кой е по-полезен приятел на човека — умът или късметът?

— Дума да няма, че късметът е по-полезен! — отговорил търговецът. — Колко по-умни люде има от мене, ама ходят голи и гладни. Пък ето на, аз, като имах късмет, купих на безценица житото на селяните лани, когато се беше много народило. А сега, като се случи гладна година, продадох го двойно-тройно и спечелих много пари. С тях купих на панаира друга стока, що я няма по нас. Като я продам, ще спечеля още повече. Това се казва да имаш късмет! Пък моят съсед, който също беше търговец и се смяташе за по-умен от мен, че беше ходил на училище цели десет години, къде е сега? Бог да го прости! Натовари всичката си стока на една гемия и отиде да я продава по

други царщини, та да спечели много. Ама нали си нямал късмет, наред морето излязла буря, гемията потънала и той с нея, клетият. Не току-тъй старите люде казват: „Роди ме, мамо, с късмет, па ме хвърли на смет!“...

— Не! Не може да бъде! — викнал умът.

Оставили търговеца да се радва на парите си и двамата си продължили пътя. Видели един млад овчар, който си свирукал с кавала за разтуха.

— Гледаш ли го този момък? — посочил го късметът. — Учителят го изпъди от училището още на първата година, дал си му много малко ум и главата му нищо не задържаше. Искаш ли да направя тъй, щото този глупав овчар да стане най-богатият човек на света, та дори и цар.

— Е, добре — отвърнал умът. — Ама без мене той няма да има никаква полза от богатството ти. Ако щеш направи го по-богат от всички царе, аз като му взема и тоя мъничък ум, ще стигне и до бесило.

— Хайде да се обзаложим, та тогава да видим кой какво може!

Обзаложили се.

Късметът отишъл при овчаря, уловил го за ръка и го отвел в гората. Там му показал една пещера, пълна с безценни камъни, които греели като дъга небесна с всякакви багри и отблясъци.

— Ето, всичкото това богатство е твое! — рекъл му късметът.

Момъкът си напълнил торбичката и двамата се върнали при стадото.

— Тъй! — рекъл умът. — Сега ти обогати човека. Я да видим какво ще направи с това богатство?

Бръкнал в главата му и взел и тоя малък ум, който имал. Така сторил умът и си заминал по пътя. Останал си момъкът с късмета, ама вече съвсем глупав — като едно малко детенце сукалче. Той не се сещал дори и за овцете — оставил ги да ги ядат вълците. Седнал под една сянка и захванал да подмята безценните камъни — играе си с тях, сякаш с ашици.

А късметът изтичал, довел един каруцар — беден, ама честен и смислен. Тръгнал каруцарят по същия тоя път с каруцата си, в която бил хвърлил няколко празни чувала. Пристигнал при овчаря. Седнал и той да почине на сянка, че слънцето много прежуряло. Като видял с

какво си играе момчето, смаял се, та чак калпакът му подскочил от почуда.

— Какво правиш тука бре, момко? — попитал го той.

— Че какво? Ей на, играя си с тия камъчета.

— Откъде си намерил тия камъчета бре, душко?

— Таме хе-е — махнало с ръка овчарчето към гората.

— Я ми покажи, бе пиле, и аз да ги видя!

Хванал го за ръка и силом го повлякъл. Момъкът оставил торбата си и понечил да върви. А каруцарят му рекъл:

— Вземи си и камъните, момче.

— Я! — мръднал рамене овчарят. — Защо ми са тия, та малко ли има там в пещерата?

Завел той каруцаря при пещерата. А онзи, като видял такова безчетно богатство, съвсем се сащисал. Върнал се при каруцата, отнесъл чувалите и почнал да ги тъпче. Натоварил колкото конете можели да теглят, и от пещерата сякаш нищо не било побутнато. Рекъл си той на ум: „Ако взема това имане само за себе си, добро няма да видя. Тоя овчар е несмислен като говедо и нищо не разбира, ала това си е негово. Види се, че късметът му работи. Я да се вържа за този момък, та покрай него и аз да прокопсам“. Тъй го подучил късметът. Защото видял, че овчарят съвсем е изумял и трудно ще се оправи с богатството — побоял се да не изгуби облога.

Щом си направил докрай сметката, каруцарят повел момъка със себе си като теленце. Спрели в голям морски град. Каруцарят взел шепа най-малки камъчета и отишъл при златарите да ги продава. Дали му те всичките си пари, колкото криели в сандъците си, и пак му останали длъжници. Толкова скъпи били тия камъчета! После купил за момъка и за себе си най-хубави дрехи и двамата заприличали на тежки търговци, та дори на още по-важни големци. Сетне отишли, че купили една голяма нова гемия; наели капитан, който знаел всички морета и пристанища; наели и моряци, колкото трябвало. А за да не се сети никой какво има в чувалите, та да ги ограби, накупили храни и всякакви стоки, турили между тях и безценните камъни, натоварили всичко на гемията и потеглили.

Късметът им дал добро време и попътен вятър. Подир два-три месеца пристигнали в една голяма хубава престолнина. Щом пуснали котвите, накачили се царски люде да видят какви са тези търговци и

каква стока возят. Като надзърнали в чувалите — изумили се. Дори най-ученият измежду тях не можел да пресметне колко струва цялото туй богатство. Попитали кой му е стопанинът. Каруцарят им показал:

— Ей на, онзи млад господар, който се е изтегнал там връз дюшеците.

Царедворците не посмели да се приближат до такъв богат човек. Те отишли тозчас при царя си и му разправили, че е пристигнал някакъв големец с такова богатство, каквото не се е ни чуло, ни видяло до ден-дневен.

Като чул тия думи, царят си пресметнал: „Този човек трябва да е някой царски син, щом е толкова богат. Я чакай да ида да го срещна и почета. Пък най-добре ще излезе, ако мога да го оженя за моята щерка, та цялото му богатство да остане в хазната ми“.

Станал царят, облякъл си най-хубавите дрехи, които носел само веднъж в годината на най-големия празник. Сетне повикал всичките си велможи и сановници и отишли на пристанището.

Като видял толкова главни люде да идат право към гемията, каруцарят изтичал и вдигнал момъка от дюшеците. Ама този нали си бил такъв несмислен, както го изправили, тъй си и останал да стърчи като кол. Никак не се и сещал, че цар му иде насреща. Царят и големците се качили на гемията и му се поклонили доземи. Пък овчарят — сякаш че нищо! Прозява се, протяга се, озърта се на вси страни, към гостите не поглежда.

Царят си помислил, че момъкът го прави от големство, защото, рекъл си на ум: „Този сигурно е колкото богат, толкова и мощен“. Хванало го малко страх, да не би чуждоземецът да е пристигнал да му превземе земята. Та почнал да се кланя още по-ниско, взел нашия овчар под ръка и го отвел до кочията. Отишли в двореца. Там ги срещнала царевата щерка, облечена в злато и сребро. Пък била хубава — по-хубава от нея никъде нямало. Царят рекъл на своя важен гостенин:

— Видиш ли, драги момко, колко е красива моята щерка! Друго чедо аз си нямам, та я пазя като очите си. Ала ти превзе сърцето ми и ако поискаш да се ожениш за нея, ще ти я дам. Тя има и богата зестра. Пък аз съм вече стар, та като умра, ти ще наследиш и престола ми. Кажи само една дума и твоя ще бъде?

— Ъ-ъ! Ща я! — изсумтял глупавият овчар като затиснат изпод камък.

— Браво! Щом я искаш, още днес ще направим сватбата. Хайде бъдете щастливи и живеете мирно, сговорно! — викнал царят и побързал да склучи ръцете на двамата млади; боял се да не би момъкът да си вземе думата назад, утре като се поразмисли.

Тозчас извикали владици и патрици, венчали ги, както повелява законът. Сетне стъкмили на бърза ръка веселбата.

Вечерта отвели младоженците в отделените им покои. Току-що останали сами, царевият зет, нали си бил такъв гламав, обърнал се и... „шат!“ — една плесница по бузата на булката. Тя се слисала, дръпнала се малко, а докато се опомни, той... „шат!“ — още една плесница по другата буза. Толкова силно я ударил, че петте му пръста се отпечатали по двете страни на царкинята. Писнала тя с все гърло и изскочила из стаята, като си държала лицето с две ръце. Колкото я заболяло, дважд повече се уплашила, трижд повече се докачила, че нали е царско чедо, досега само с перо пауново била галена. Тя изтичала плачешком при баща си:

— Какво е това, татко? За какъв си ме омъжил? Мигар цял живот ще карам с този див и несвестен човек, почна да ме бие още от първата вечер? Каква съм аз? Царска щерка или робиня?

Тъй плачела и нареждала булката, а царят нищичко не можел да разбере. Гледа — на всяка буза по пет червени пръсти се лепнали. Начаса викнал стражата и заповядал да хвърлят младоженеца в тюрмата.

На заранта царят събрал всички велможи и сановници на висок съвет — да съдят зет му. Довели виновния пред големците. Те го питат, разпитват — той мълчи и се хили като варена тиква. Осъдили го да бъде обесен на другия ден и наредили да се вдигне бесилка на сред големия мегдан — на най-лично място, за назидание и страх на онзи, който посегне на цар или царско чедо.

Като видял късметът, че работата отива на зло, хукнал да дири ума. Тук-там, тук-там, намерил го най-сетне в едно училище — учи децата на ум и разум.

— Бърже, побратиме, спасявай човека ми, че ще си отиде нахалост! — примолвил се късметът.

— Е, видя ли сега докъде го докара твоето богатство? — казал му умът. — Утре ще обесят сиромаша за едната хубост. И цялото му несметно имане не ще го отърве от въжето.

— Прав си бил, приятелю! Разбрах, че без теб нищо добро не става. Признавам ти първенството. Само, моля те, измисли нещо да спасиш момчето, че не искам смъртта му на моята душа да тежи.

— Добре! — съгласил се умът. — До утре имам време за цяло чудо.

Промъкнал се умът невидим в тъмницата и влезнал в царевия зет. Глупавият овчар станал по-умен от най-умните и учените мъдреци на света. Заозъртал се клетникът, турил пръст на челото да мисли как да изсърба тая гореща попара, гдето сам си я беше надробил.

На заранта, рано на ранина, царят пратил своите люде да го обесят. Влезли те в килията и му рекли на подбив:

— Хайде, твое величество, ставай! Ще те водим да поскачаш малко на въже.

И го задърпали.

— Кои сте вие, проклетници, гдето се осмелявате тъй да ми говорите и да ме дърпате?! — изкрещял царевият зет ядосано.

— Я, взе да се емчи! — отвърнали онези. — Сега като те качим на бурето и ти турим примката, ще видиш кои сме и какви сме!

— На туй буре сам всички ви ще покача заедно с вашия цар. Прах и пепел ще стане царщината ви, ако вземете от главата ми само един косъм. Вие още не знаете кой съм и каква сила водя подире си.

Изплашили се палачите от тия големи приказки, изтичали да обадят на царя. Той, като чул какво е казал зет му, който до вчера само мълчеше и се хилеше, скочил и от страх не знаел къде да се дене. Изтичал при щерка си и ѝ разправил какви заплахи изрекъл нейният мъж. Стреснала се и тя, закършила ръце:

— Ами сега, какво да правим!

А цялата тая работа умът я бил свършил. Той поразбъркал на всички главите така, че те изгубили ума и дума от страх.

Изтичали веднага царят и младоженката в тъмницата. Затворникът, щом ги видял, ги застрелкал с очи така, че на двамата кръвта им се смръзнала. Разтреперили се като трепетлики.

— Защо ти, царю, такава зла шега със зет си правиш? Защо повели да ме погубят? — извикал той.

— Как защо? — замърморил царят объркано. — Ами че аз ти дадох щерка си за жена, пък ти се подиграваше с всички ни и се правеше на... на...

— Царю честити — отговорил вразуменият овчар, — не си разбрал добре моето мълчание. В нашата земя такъв е обичаят: младоженецът, който става домозет, или пък невестата, която отива в мъжовата си къща да живее, от почит към стопаните трябва да мълчи най-малко три дни. Пък ти си цар и аз толкова те тача, че не три дни, ами три месеца щях да мълча пред царската ти чест.

На царя и царкинята като чули тия думи им поолекнало. Тя пристъпила и изплакала:

— Ами аз бе, мъжо, какво ти сторих, та ме наби?

— Ние нищичко не проумяваме и щяхме да те турим на бесилото. Прости ни, скъпи зетко — и царят паднал на колене.

— Е, просто да ви е! Няма да ви се сърдя и да ви съдя, загдето не разбрахте и това. Слушайте добре какво ще ви кажа — заразправял царевият зет, тъй както умът го беше подучил. — Когато баща ми лежеше на смъртна постеля, повика ме и такава заръка ми заръча: „Сине, като се жениш, още на първата вечер да удариш на булчето си две силни плесници: едната — да не забравя цял живот първата си сватбена нощ и да ти бъде вярна до гроб; втората — да почита родителите си и да се грижи за тях дорде са живи“. Ето затова ударих булката.

Като чул тия приказки, царят се почудил колко умни били зет му и неговият покоен баща. И невестата се възраднала, като разбрала, че мъжът ѝ я е ударил от почит и за ум. Зацелували се тримата, запрегръщали се още там в тъмната килия.

Същият ден царят събрал всички големци на висок съвет. Казал:

— Велики и мали боляри, благородни велможи и мъдри сановници. Аз съм вече стар. И като видях колко умен и достоен е моят зет, реших да му предам царския венец и жезъла, та отсега нататък той да управлява вместо мен.

Като изрекъл тия думи, които умът му беше нашепнал, царят станал от престола и сложил зет си да седне на високото място. А в туй време всички, които били там, викнали:

— Слава и дълъг живот на младия цар! Да му е честита царщината!

Така с помощта на ума и късмета нявгашният безкнижен и несмислен овчар станал цар. Той пренесъл в двореца цялото имане от пещерата, премахнал всички данъци и на бедните помагал да се замогнат. Честният каруцар му станал пръв велможа и съветник, а капитанът на гемията — началник на всички цареви гемии.

Та така се наредила работата.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.